

Світлана ОДИНЕЦЬ

УКРАЇНСЬКІ МІГРАНТКИ В ІТАЛІЇ: СОЦІАЛЬНО-ДЕМОГРАФІЧНИЙ ПОРТРЕТ Й ОСНОВНІ ФАКТОРИ МІГРАЦІЙНОГО ПРОЦЕСУ У ПЕРСПЕКТИВІ ОСТАННЬОГО ДЕСЯТИЛІТТЯ

У статті подано основні соціально-демографічні характеристики української мігрантської спільноти в Італії, простежено їхню динаміку у перспективі останніх десяти років. На основі емпіричних матеріалів, зібраних авторкою в італійських регіонах у липні 2012 року, систематизовано основні причини жіночої міграції, способи виїзду, моделі зайнятості українок в Італії; вказано основні вектори майбутніх досліджень у цій сфері.

Ключові слова: жіноча міграція, фемінізація міграції, соціальна мережа, українські мігрантки в Італії.

© С. ОДИНЕЦЬ, 2013

Дослідження феномену масової зовнішньої трудової міграції з країн колишнього СРСР, що почалася з 1990-х і триває до сьогодні — один з ключових викликів для сучасних соціологів, соціальних антропологів, етнологів¹. Передусім тому, що сьогоднішня міграція є новим соціальним процесом, що кардинально відрізняється від міграцій «доглобалізаційного» періоду. «Четверта хвиля» має багато принципових відмінностей: від причин (економічний фактор є домінуючим, проте не єдиним), способу організації виїзду (соціальні мережі) до змін у самоідентифікаціях та ідентичностях українців за кордоном (цей аспект досі дуже мало досліджений). Сучасна зовнішня міграція — найчисельніша, і характерна для всіх регіонів України, чого досі ніколи не було. Проте найвиразнішою особливістю сучасної української міграції є її фемінізація: з 2001 року до 2013 частка жінок в міграційних процесах зростала з 24% до 33% [2; 11], і, очевидно, зростатиме далі. За прогнозами аналітиків Інституту економічних досліджень та політичних консультацій, 2,65 млн. українських жінок до 2016 року відчуватимуть нестачу пропозицій роботи через старіння та низький рівень економічної активності [8].

Українська жіноча міграційна активність, що, правда, не є унікальним явищем: вчені вказують на загальну фемінізацію світової міграції, що почалася з середини 70-х років минулого століття². За результатами найновішого дослідження, здійсненого Державним комітетом статистики та Інститутом демографії Національної академії наук України і оприлюдненого 28 травня 2013 року, сьогодні в міграції, в країнах ЄС та Росії, перебуває 1200 тис. українців, з яких 406 тис. — жінки (близько 33%). Проте є усі підстави вважати цю цифру заниженою, адже тільки в Італії сьогодні проживає 218033 українців, з яких 176824 тис. українок [13]. І це лише офіційна італійська статистика, яка враховує тільки легалізованих мігрантів. За даними іншого масштабного дослідження, здійсненого у семи країнах ЄС та Росії, у 2008—2009 рр. близько 4,5 млн. українців виїхали після розпаду СРСР, проте ав-

¹ У західних дослідженнях міграційні процеси і всі феномени, пов'язані з ними, сьогодні розглядають не як окрему галузь соціології, економіки, соціальної антропології або якихось інших наук, а лише у міждисциплінарній перспективі (Migration Studies).

² Перші міграційні дослідження із врахуванням гендерних особливостей з'явилися у світі на початку 1970-х років — праці М. Мороквасиць (M. Morokvasic) і Г. Б'юїс (G. Bujis).

тори дослідження не зазначають, яку частку тут склали жінки [3, с. 59].

Ніколи досі в історії українських переміщень жінки не мігрували настільки масово та активно. Причому, якщо раніше, у перших «трьох хвилях» міграції, українки мігрували «за родиною», тобто у статусі дружини, сестри, матері, то сьогодні їхня міграція — часто автономний процес, а у випадку з Італією — передусім автономний (частка чоловіків-українців у цій країні — менше 18%). Спробуємо простежити основні демографічні зміни, які відбувалися з українською жіночою спільнотою в Італії з 2003 р. до сьогодні, а також простежити особливості міграції початку 2000-х рр. — піку міграційних переміщень українок.

Українська «присутність» в Італії у перспективі 2003—2013 років

Статистика. Українська жіноча міграція до Італії починається приблизно у 1992—1993 роках та значно інтенсифікується на початку 2000-х років. Італія є другою країною після Росії за кількістю українських трудових мігрантів, яких, за різними оцінками, тут від 218033 [13] до 223782 осіб [14]. Український дослідник Ігор Марков [3, с. 31] та італійська дослідниця Чінзія Солярі [7, с. 1] називають удвічі більшу цифру — близько 500—600 тис. осіб, мотивуючи це тим, що офіційна італійська статистика не включає українців з нерегульованим статусом, які живуть і працюють в країні. Проте всі ці джерела однотайні в оцінці частки жіночої міграції з України — близько 80% від загальної кількості українців. Українська спільнота — на першому місці серед усіх інших іммігрантських спільнот Італії за показником жіночої міграції.

Кількість українців в Італії змінювалася дуже динамічно впродовж останніх десяти років. Мігрантки, які приїжджали до Італії на початку 2000-х і раніше залишалися «невидимими» для офіційної італійської статистики, зокрема через нерегульованість свого статусу. Проте вже під час першої легалізації, ініційованої урядом Італії (закон Боссі-Фіні), у 2002 р., коли всі, хто в'їхав нелегально у країну, отримав можливість узаконити своє проживання і працевлаштування, — 100 тисяч українців отримали тимчасовий дозвіл на роботу і проживання в Італії. Як наслідок, кількість українців у країні драматично «зросла» з 14035 осіб (0,9% всіх мігрантів

Італії) до 112802 осіб (5,1%). Таким чином, українська мігрантська спільнота «перемістилася» кількісно з 27-ї позиції на 4-ту у списку всіх італійських іммігрантських спільнот [17].

У 2006 р. кількість українців у країні, за офіційною статистикою, зросла до 195412 осіб (5% від усіх мігрантів у Італії), 83,6% з яких становили жінки. Тоді українці склали 4,1% і посіли п'яте місце за кількістю іммігрантів в Італії після румунів, албанців, мароканців і китайців [16]. У цьому ж році українці кількісно зайняли перше місце у провінції Кампанія (з найбільшою концентрацією у Неаполі), серед усіх етнічних груп італійських іммігрантів: 33,236 особи — 22,6% всіх іммігрантів провінції. Українці кількісно перевершили навіть румунів, мароканців, поляків, китайців, які завжди до того часу були у лідерах [16]. Це пояснюється передусім тим, що українські мігрантки спочатку приїжджали на південь, переважно до Неаполя, де легко знаходили роботу (хоч і менш оплачувану) і де була менша загроза їхньої депортації, через «слабшу» дію італійського правового поля.

Проте деякі експерти подають ще вищі дані: за даними досліджень під керівництвом Ігора Маркова, у 2007—2008 рр. на півдні й островах Італії перебували від 200 до 300 тис. вихідців з України [1], що складало близько половини від загального числа українських заробітчан³. Такі розбіжності у цифрах дослідник пояснює тим, що «офіційні дані відображають передусім динаміку легалізації мігрантів у країні перебування, а не динаміку реальних міграційних переміщень, і тому вони виявляють лише загальну тенденцію щодо збільшення чи зменшення кількості мігрантів» [12].

Регіони походження. В Італію виїхали 19% усіх мігрантів із Західної України, 16,6% мігрантів з північних регіонів, 4,6% — східних, 4,9% — південних [12, с. 34].

Вік, освіта. Мігрантки з України та Молдови є найстаршими серед представниць інших національностей в усій Італії. Середній вік українок — 41,8 років, молдаванок — 38 років, що суттєво вище, ніж у випадку з жінками з країн Африки та Азії, чий середній вік становить 26 років [13].

³ Про особливості нелегальної міграції українок на південь Італії, зокрема, можна більше знайти у працях Лени Нейр (Lena Nare): [18].

Освітній рівень українських мігранток в Італії — високий: 18,5% мають вищу освіту, 19,2% — вище професійне училище або коледж, 56,5% — загальнопрофесійну освіту [11, с. 31].

Легалізація. За рівнем легалізації, у 2009 р. лише 31,9% українських мігрантів мали дозвіл на роботу в Італії. Проте пізніше ситуація змінилася — легалізованих українців стає все більше. В липні 2012 р., коли італійським урядом була оголошена чергова амністія для мігрантів з нерегульованим статусом: 13148 українців (близько 6,5% від загальної кількості українців в Італії) подали прохання про легалізацію⁴. Українці стали четвертою, за кількістю, етнічною групою серед усіх іноземців Італії, які подали заявки на легалізацію, після громадян Бангладешу, Марокко та Індії.

Сімейний статус. За результатами одного з перших досліджень української міграції, проведеного безпосередньо в Італії у 2002—2003 рр. під керівництвом Марти Чумало, близько 60% мігранток були одруженими [4, с. 65]. Більшість з них (88%) залишили вдома дітей: 52% з них були віком до 16 років, 41,2% — від 17 до 22, і 30,1% були дорослими. 9,6% мігрантів залишили трьох і більше дітей, 28,1% — одну дитину, 54,7% — двох. У іншому дослідженні, проведеному в Італії, приблизно у той самий час, Наталія Шегда вказує, що 32,4% мігранток залишили своїх дітей з батьком, 21,9% з дідусем і бабусею, 5,4% — з далекими родичами або іншими людьми [6, с. 16].

Причини і тенденції виїзду, сфери зайнятості українок в Італії

Причини виїзду. За даними дослідження Марти Чумало, серед причин міграції у 2002—2003 рр. — низька зарплата (54,8% респондентів), проблеми у домашньому господарстві (33,3%), безробіття (29,6%), висока вартість освіти дітей (25,4%), борги (30,2%), домашнє насильство (4,76%) [4, с. 65]. У більшості випадків всі ці причини або кілька з них були присутніми одночасно.

Основним імпульсом до міграції стала економічна нестабільність в країні, що почалася після розпаду Радянського Союзу. Українці у містах потрапляють під масові скорочення. Особливо важко дово-

диться мешканцям маленьких містечок і сіл. Ті, кого не звільняють, місяцями не отримують зарплату; часто ця заробітна плата виплачується продуктами — цукром, борошном, крупами. Частина українців намагається шукати нових способів заробітку — через «човникові» короткотривалі поїздки за кордон, малі підприємницькі активності. При цьому жінки, як вказує у своїх дослідженнях Чінзія Солярі [7, с. 2], виявляють в цей час більшу мобільність і гнучкість, переходячи у нові сфери зайнятості, ніж чоловіки. Знаково, що українці у 1993—1995 рр. виїжджали до країн, де до того часу не було українців — представників «старої діаспори». Відтак всі етапи цих перших міграцій, починаючи з оформлення візи, способу виїзду, пошуку житла і роботи відбувалися «наосліп», зрозуміло, що нелегально, часто із загрозою не лише втрати позичених на виїзд грошей, але й здоров'я та життя. У випадку Італії, такими «першопрохідцями» були саме українські жінки, які наражали себе на серйозну небезпеку: середина дев'яностих характеризувалася високим рівнем торгівлі людьми та сексуального рабства.

*«Це були приблизно 1994—1995 рр. ... Спочатку нам перестали платити зарплату, ми мусили увійти у борги, які відробляли, їздячи з сестрою і подругами до Польщі. Возили на продаж туди прості речі — постіль, білизну. Так потроху виживали...» (Мирослава, 59 років, родом з Франківщини. Записано у Флоренції, 4 липня 2012)*⁵.

Проте навіть опанування нових професій не гарантує українським родинам достатнього заробітку, тому найсміливіші приймають рішення про міграцію до інших країн. Спочатку до найближчих, на кілька місяців — Росія, Польща, Чехія, а згодом і до більш дальніх країн — Італії, Іспанії, Португалії. Часто основним імпульсом до міграції стає нова криза у родині, до прикладу, хвороба когось із близьких:

«Нам з чоловіком нічого не платили, хіба давали мішок макаронів раз у півроку замість грошей. А коли захворіла дитина на онкологію, я взагалі лишила роботу, і поїхала з сином у Київ, лікува-

⁴ Див. дані Міністерства внутрішніх справ Італії <http://www.interno.gov.it/mininterno/export/sites/default/it/temi/immigrazione/>, а також: [3].

⁵ Починаючи з цього уривка інтерв'ю і всі наступні — архів дослідження, проведеного мною в Італії (Рим, Флоренція, Падуя), у липні 2012 року. Тоді було записано 42 поглиблених напівструктурованих інтерв'ю з українськими мігрантками. Стилiстику мовлення респонденток збережено.

тися. Віддавали все, що могли, але сина ми поховали. Через два роки помер чоловік. Я мусила їхати, відробляти страшні борги. У 2000-му поїхала, навесні, і було мені так морально й фізично скрутно, що думала: «Отут впаду зараз під машину, і все» (Мирослава, 59 років, родом з Франківщини. Записано у Флоренції, 4 липня 2012).

У більшості причиною міграції стає неможливість дати дітям вищу освіту. Багато мігранток приймає рішення про міграцію у момент, коли дізнаються, що дитина не вступила на безплатну форму навчання:

«В мене двоє дітей, ми з чоловіком обоє лікарі, працювали в районній лікарні, я була навіть начмедом. Але син вступав, і ми мусили наймати репетиторів. Малий не поступив, а я лишилася у величезних боргах. Віддали його на підготовче платне відділення, а зарплата у мене тоді була 28 доларів, у 1999 році. Оскільки я не могла брати хабарів, а за навчання треба було платити, то все кинула і поїхала в Італію. Чоловік спочатку хотів їхати, але я ж все-таки жінка, могла доглядати когось. Збиралася їхати на рік, віддати борги і повернутися. Але вже тут 11 років» (Леся, 57 років, родом зі Львова. Записано у Флоренції 6 липня 2013).

Або тоді, коли зникають останні надії отримати або купити власне житло.

«Причина мого виїзду — дуже банальна. Я — бідна вчителька, мій чоловік — бідний інженер. Ми все життя стояли в черзі на квартиру, але коли Союз розвалився, всі черги «лопнули», а ми жили в однокімнатній хрущовці. А тут діти підросли, донька захотіла вчитися. Чоловік поїхав в Чехію, щоб оплачувати доньці навчання. Доньки освіту здобули, але жити не було де. І я поїхала в Італію. Через той кредит я досі тут сиджу» (Леся, родом з Дрогобича, Львівщина. Записано у Падуї 8 липня 2012).

Серед причин жіночої міграції також — проблеми у стосунках з чоловіком, зокрема через його відстороненість від вирішення фінансових проблем у родині.

«Ми не відчували потреби в продуктах — у мене батьки в селі, і ми мали з села картоплю, молоко. Але грошей не було. Чоловікові не платили, про квартиру мови не було, та й чоловік не збирався шукати інших заробітків. Чомусь дуже часто у нас жінки беруть ініціативу в свої руки. Я

розуміла, що якщо не я, діти будуть без освіти і без житла» (Леся, 52 роки, родом з Івано-Франківська. Записано у Падуї 8 липня 2012).

* * *

«Я почала шукати роботу за кордоном, коли моя донька не поступила в педінститут. Я продала квартиру, щоб оплатити репетиторів, і хотіла переїхати в меншу. У мене була дуже глибока депресія. Їли щодня супчик і шматочок хліба, на вихідних працювали в селі. У мене і доньок було сильне виснаження й анемія, але чоловік так не страждав. Він більш-менш добре почувався, і сказав, щоб на нього не розраховували, бо він не має де заробляти» (Ліда, 47 років, Біла Церква. Записано у Флоренції 10 липня 2012).

Інколи вирішальним імпульсом стає неможливість самореалізуватися в Україні.

«Я маю дві освіти — економічну і педагогічну, і вісім років перед виїздом в Італію працювала в банку, заступником головного бухгалтера. Це було 10 років тому. Я жила з мамою і з донькою. Подорож в Італію не планувалася взагалі. Просто за рік до поїздки мою посаду скоротили і мені запропонували дуже малу зарплату і неперспективну посаду, але я погодилася, бо що могла шукати в малому містечку. Проте відчувала сильну образу за те, що мій професійний досвід не мав ніякої цінності. Фінансово проблем у мене не було, але мені здавалося, що я сиджу у калюжі, і у цій рутині починаю гинути. Якогось дня моя колежанка каже: давай з'їздимо в Італію, заробимо трохи грошей. Вона запропонувала наприкінці серпня, а 4 листопада ми вже виїхали» (Олена, 39 років, родом з Хмельниччини. Записано у Падуї 8 липня 2013 р.).

Способи виїзду. Роль соціальних мереж. Основною «рушійною силою» у процесі міграції українців були і є соціальні мережі, які вже на початку 2000-х були розвинутими. Саме через соціальні горизонтальні контакти українці шукають роботу і житло, оформляють документи, позичають гроші на виїзд, передають посилки і гроші своїм родинам в Україну, і, згодом, допомагають виїхати уже своїм друзям, колегам, родичам. Ця тенденція статистично підтверджена у найновішому дослідженні Держкомстату: за його результатами 77,3% українців знайшли роботу за кордоном через друзів, родичів і зна-

йомих, і лише 4% — через спеціальні агенції з працевлаштування⁶.

Типовий виїзд початку 2000-х виглядав приблизно так: прийнявши рішення про міграцію, жінка зверталася до посередників, чий контакт отримувала від знайомих або родичів, які вже на той час були у міграції. За певну оплату (на той час — від 800 до 2 тис. євро), посередники готували повний пакет документів для виїзду, а також гарантували перше місце праці за кордоном. Про дату від'їзду майбутнім мігранткам, як правило, повідомлялося за кілька днів (у кращому випадку — тижнів). Перші клопоти найчастіше починалися вже після перетину кордону.

«Документи робила так, як всі: подруги мене завели в одну агенцію. Там мені пообіцяли, що всі документи зроблять швидко і якісно, і паспорт, і візу в Італію. Але коли прийшлося до справи, виявилось, що паспорт і документи фальшиві. Я отримала візу не в Італію, в в Угорщину. Ми перетинали кордон Угорщини і Австрії у такому шаленому стресі, що навіть не могли говорити. На цьому кордоні з Австрією нас уже чекали прикордонники, бо всі знали про ці нелегальні шляхи. З машини нас зняли, ми ще кілька днів не знали, що з нами буде. Але через кілька днів наші хлопці, які нас везли, принесли нам підробні документи громадян Угорщини, які нібито мешкають на прикордонній території з Австрією. Так ми — по фальшивих документах — потрапили в Італію. Це все коштувало мені 2000 євро, але я тільки тепер розумію, що я ризикувала не грошима, а своїм життям. З нами могли зробити все, що завгодно... (Оксана, 39 років. Родом з Чернівецької області.. Записано у Падуї 9 липня 2012).

* * *

«Мені сказали, що я їду через кілька днів. Я ще дописувала в останні ночі протоколи педради, бо працювала завучем. Поїздка була як під мечем: хлопці, які нас везли, страшенно хвилювалися. Тоді, коли перетнули кордон з Італією, в дорозі ламається автобус. Ми всі виходимо, і кожна жінка починає говорити сама до себе — всі говорять, і ніхто нікого не чує. Наче після автоката-

строфи... (Ліда, 47 років, родом з Білої Церкви. Записано у Флоренції 10 липня 2012).

Тим не менше, рівень жіночої міграції до Італії не лише не зменшувався, а інтенсивно зростав. На початку 2000-х українська міграція загалом і жіноча міграція в Італії зокрема стала масовим явищем: сотні тисяч українців виїхали на заробітки, головню до країн ЄС та Росії. Це була т. зв. «друга хвиля» «четвертої хвилі» української міграції.

У 2000-х роках більшість жінок не були підготовлені до міграції ні юридично, ні психологічно, ні лінгвістично (у найкращому випадку, мігрантки знали кілька італійських слів). Вони, часто у гостро депресивному стані, спричиненому сімейними та економічними негараздами, просто сідали в туристичний автобус, оскільки виїзд відбувався по туристичній візі, і, ще впродовж кількох наступних днів мали екскурсії, до прикладу, по Відню і Парижу. В інтерв'ю жінки, зокрема, часто згадують, що ці кілька вимушених днів у Європі були для них дуже складними психологічно: родина в Україні потребувала грошей якнайшвидше, або жінка повинна була сплатити терміновий борг, який вона брала для лікування когось із близьких, або для оплати репетиторів дітям. Відповідно, потреба якнайшвидшого початку роботи, і відповідно, швидшого отримання першої зарплати вимірювалася днями і годинами. Зрозуміло, що у такій ситуації вимушені прогулянки європейськими площами створювали ще більший психологічний тиск на жінку.

«Подзвонили додому, коли мене не було. Приходжу, а свекруха каже: «Завтра ти їдеш до Італії». Я взагалі не знала, що маю робити там, готова була ліс валити, не мала поняття, що тут роблять в Італії. Турагенція мала великий автобус, везла нас до Перемишля, ми ще тиждень по Європі мали погуляти, навіть у Парижі були. Але я цього майже не пам'ятаю, мені треба було якнайшкороше до роботи, і грошей. Дуже сильний стрес у мене був, нічого не пам'ятаю про ті місця, де нас возили... (Мирослава, 59 років, родом з Франківщини. Записано у Флоренції 4 липня 2012).

Фірми, які займалися виготовленням документів, гарантували жінці також і перше місце праці, проте далеко не завжди такі «гарантії» справджувалися. Зокрема, за даними одного з досліджень, вже згаданого вище, 22,1% таких фірм не виконували своїх зобов'язань [4, с. 65]. Більшості жінкам першу

⁶ Офіційно результати цього дослідження були представлені 28 травня 2013 року у Києві, проте вони ще не опубліковані. Вибрану інформацію і статистику містять медіа-матеріали: [11].

роботу такі посередники пропонували на півдні Італії, — в Неаполі чи на островах, — де ймовірність перевірки легальності перебування на території Італії суттєво нижча. Проте і ризик опинитися у складних умовах (сексуальне насильство з боку роботодавця і шантаж, невплата заробітної плати або зменшення її, в порівнянні з обіцяним рівнем) був також суттєво вищий. Робота на півдні Італії для більшості мігранток, які не мали дозволів на роботу, відповідних документів, знання законів Італії і своїх прав, і навіть мінімального знання італійської мови, — була серйозним випробуванням на психологічному, фізичному, матеріальному рівнях.

«В агенції, яка шукала мені роботу, казали, що я буду працювати біля Рима, але коли привезли в Італію, дали квиток і сказали їхати на Сіцилію. Мені треба за чотири місяці віддати 1000 доларів, це була безвихідна ситуація, коли йдеш на все. Я не знала і кількох слів по італійськи, не мала часу вчити. На острові потрапила до двох хворих людей, з хворобою Альцгеймера. Робила все — була і за кухарку, і за медсестру, і за лікаря. А платили мені 380 доларів⁷. Я не мала жодних вихідних, дзвонити додому було дуже дорого, дві години в день тільки можна було піти на море. Мої господарі казали, що з України на острові нікого немає, але один раз я побачила жінку із золотими зубами, і зрозуміла, що то наша. Тоді вже час до часу мала до кого слово сказати по-українськи.

Хотіла шукати іншу роботу, але мене не відпускали. Цілий рік у них жила, і обіцяла, що далі буду, хоч і невидіно мені було. Але одного разу мую руки дідові, а він як розвернеться, і як вдарить мене по обличчю. Це для мене стало останньою краплею, через 10 днів я поїхала від них, уже на нову роботу, сюди, у Флоренцію» (Леся, 57 років, родом зі Львова. Записано у Флоренції 10 липня 2012).

Моделі зайнятості. Більшість українок працює в Італії як домашні працівниці, і до їх функцій може входити догляд за дітьми і літніми людьми, прибирання помешкань, готування, прасування, прання, медсестринські обов'язки, функція компаньйонки. Лише кілька відсотків українців працюють у промисловості, закладах громадського харчування.

⁷ Мова йде про події 1999 року. У той час середня зарплата в Україні — близько 30 доларів

Найчастіше, жінки без досвіду роботи в Італії, без документів і знання мови (а це перші кілька років життя мігрантки) погоджуються поєднувати багато функцій у домашньому секторі одночасно, за невисоку зарплату. Але вивчаючи перші італійські словосполучення⁸ і отримуючи певний досвід хатньої чи медсестринської роботи в італійських родинах, а часом — на той час — вже і дозвіл на перебування і працю в Італії, т. зв. *permesso di soggiorno* (італ.), пізніше українки, через соціальні мережі, переїжджають на північ Італії, де оплата праці є вищою, умови праці кращими і безпечнішими.

Серед найбільш розповсюджених типів робіт українок в Італії — «робота на фісі» (вираз, який широко вживається мігрантками), яка передбачає проживання разом з господарями. Це, за оцінками більшості українок, найважчий вид праці, коли психологічно і фізично перебуваєш разом з хворою, потребуючою допомоги різного рівня, людиною, впродовж 24 годин на добу, з короткими перервами на сон. А також — «робота по годинах» — у сфері догляду за дітьми або прибирання в офісах, помешканнях, коли мігрантка працює в конкретні години, і живе в орендованому житлі, яке винаймає зі своєю родиною чи з іншими мігрантками. Багато жінок поєднують ці види робіт, до прикладу, працюють «на фісі», а під час вихідних (здебільшого у четвер по

⁸ Вивчення італійської мови для багатьох українок обмежується вивченням кількох сотень слів, які їм потрібні для роботи в домашній сфері, поза граматичними конструкціями і часами. Мої дослідження показують, що жінок, які справді вчать мову, зі словником, або на курсах, усвідомлюючи в цьому необхідність — меншість. Поза тим, що італійський уряд, а також Карітас Італії створюють досить широкі і безкоштовні можливості з метою полегшення інтеграційних процесів для мігрантів. Серед них — мовні курси різних рівнів, до яких залучені сотні професіоналів і волонтерів. Відтак вибрати зручний для себе графік відвідування є цілком реально, проте багато українок надають перевагу додатковій роботі під час своїх вихідних. У підсумку, це обмежує можливості українських мігранток в опануванні інших сфер зайнятості, поза хатньою працею. Серед українських жінок, за словами Тетяни Кузик (українки, у минулому — трудової мігрантки, а тепер радника мерії Рима у питаннях імміграції), практично немає засновниць підприємницької діяльності, яку ми спостерігаємо у досвідах польок, росіянок, румунок. Причини цього феномену вартують глибшого наукового аналізу, проте можемо припустити, що недостатні знання італійської мови є однією з причин підприємницької неактивності українок.

обіді і в неділю) — ходять прибирати офіси і квартири. Основна мета такого сумісництва робіт — більші заробітки. Проте самі мігрантки визнають, що таке поєднання робіт загрожує швидким фізичним і психічним виснаженням, яке завершується депресією, а в крайніх випадках навіть самогубством.

Деякі жінки, проте, демонструють іншу життєву модель: вони поєднують роботу у домашньому секторі з навчанням в італійських освітніх закладах, в тому числі і вищих. Зокрема, щоб у перспективі змінити місце роботи і працювати за фахом, отриманим в Італії. Або ж — проходять процедуру нострифікації українського диплома, що є досить непростим процесом, а пізніше — шукають роботу уже за визнаним фахом.

Скільки саме таких жінок, які пробують зробити професійну кар'єру в Італії, досягти вищого соціального рівня — невідомо навіть приблизно, бо жодних досліджень на цю тему не проводилося. Недослідженими питаннями є також питання про фактори, під впливом яких формується подібна життєва стратегія, а також що впливає і що перешкоджає українським мігранткам у їхньому особистісному розвитку, від чого залежить спосіб їхньої соціальної самоідентифікації, в тому числі і професійної, у країні перебування.

Впродовж останнього двадцятиліття українки продемонстрували відкритість і здатність до радикальних змін своїх життєвих стратегій заради досягнення власних цілей та забезпечення потреб своїх родин. Рівень їхньої мобільності почав стрімко зростати, починаючи з 1990-х, і ця динаміка триває до сьогодні. За останні десять років кількість українців в Італії збільшилася у 2,5 рази. Елла Лібанова вважає, що міграційний потік найближчим часом не збільшиться, проте немає підстав вважати, що він зменшиться, оскільки українці не поверталися з-за кордону, навіть у пікові періоди економічної кризи.

На початку 2000-х українські жінки дуже часто виїжджали на межі нервового зриву, часто самостійно приймаючи рішення про міграцію і шукаючи для цього необхідних ресурсів. Соціальні горизонтальні мережі відігравали у цих пошуках важливу роль. Проте у більшості випадків їхні міграційні проекти були успішними, принаймні на рівні декларованих цілей. Частина жінок вважає, що міграція до Італії стала ключовим імпульсом у покращенні їхнього життя. Але є і такі, котрі наголошують на втраті власної свободи, як наслідкові міграції, і погіршенні соціального статусу.

При цьому, жодна з жінок, опитаних в Італії, не визнала, що міграція стала причиною погіршення стосунків з дітьми, якщо такі залишилися в Україні. Навпаки, багато хто вказав на те, що саме завдяки міграції вони змогли допомогти дітям влаштувати своє життя, і не лише на матеріальному рівні. Знаково, що у публічному українському дискурсі існують широко поширені уявлення про зворотну ситуацію, зокрема про те, що всі діти мігрантів є обділеними соціальними сиротами. У будь-якому разі цей аспект потребує глибоких спеціальних наукових досліджень у майбутньому, але словосполучення «соціальне сирітство», очевидно, є семантично невідповідним, оскільки діти мігрантів у більшості насправді не є «сиротами при живих батьках», якщо саме завдяки батькам отримують освіту, новий життєвий досвід і цілі, підтримку, різні рівні допомоги. Зрозуміло, є сенс говорити про психологічні виклики, через які проходять і матері, і діти, у зв'язку з довготривалою розлукою, проте не у контексті їх драматизації.

Незважаючи на масштаби української трудової міграції і велику частку жінок у міграційних процесах, в українських та західних міграційних дослідженнях є ще дуже багато «білих плям». Причому як на макро-, так і на мікрорівні. Серед таких — особливості перших виїздів українських мігранток, що відбувалися у дев'яності, коли соціальні мережі ще не діяли; соціально-психологічні риси жіночої міграції з початку 2000-х; зміни на рівні персональних ідентичностей й самоідентифікацій; професійні практики і самореалізація в країнах перебування; форми етнічної, національної, культурної саморепрезентації; дія соціальних мереж і їх вплив на індивідуальний вибір мігрантки; зміна розподілу ролей у родині і стратегії опіки над дітьми після міграції жінки; трансформація «минулого» соціального простору мігрантки, в якому вона жила до виїзду; публічні міграційні дискурси та багато інших важливих питань, які є дуже важливими в контексті антропології пострадянської української повсякденності, політичного і соціального глобального просторів, в яких ми сьогодні живемо.

1. Архів Інституту народознавства НАН України. Фонд «Польові матеріали». — Ф. 1. — Оп. 2. — 2008. — Од. зб. 575 а.
2. Малиновська О. Зовнішня трудова міграція з України: деякі характеристики та гендерні особливості /

- Олена Малиновська // Жінки та міграція / за ред. К. Левченко — Харків: Права людини, 2010. — С. 17—24.
3. Марков І. На роздоріжжі. Аналітичні матеріали комплексного дослідження / І. Марков, ерм. Ю. Бойко, О. Іванкова-Стецюк та ін.; за ред. І. Маркова. — Львів, 2009.
 4. Марков І. Деякі риси сучасної української трудової міграції. За результатами масового соціологічного опитування українських заробітчан в Італії, проведеного західноукраїнським центром «Жіночі перспективи» / Ігор Марков // Журнал Ї. — 2006. — С. 64—72.
 5. Чумало М. Українські жінки на заробітках в Італії / Марта Чумало // Українська трудова міграція у контексті змін сучасного світу. — 2005. — № 2. — С. 46—53.
 6. Shehda Natalia. Dall'Ucraina all'Italia: una migrazione che cresce / N. Shehda, O. Horodetskyi // Aricizia. — 2003. — Anno XL (10/11/12). — 56 p.
 7. Solari Cinzia. Between «Europe» an «Africa»: Building the New Ukraine on the Shoulders of Migrant Women / Cinzia Solari // Mapping Difference. The many Faces of Women in Contemporary Ukraine / ed. by Marjan J. Rubchak. — New York; Oxford, 2011. — 11 p.
 8. Аналітичний звіт «Ринок праці в Україні: міграційні виклики». — [Електронний ресурс]. — Режим доступу: <http://www.openukraine.org/ua/programs/migration/research-program/>.
 9. В Італії 13 тисяч українських заробітчан подали заявки на легалізацію. — [Електронний ресурс]. — Режим доступу: <http://tyzhden.ua/News/62474>.
 10. Експерти: Найближчими роками міграційний потік з України не буде зростати [Електронний ресурс]. — Режим доступу: <http://www.navihator.net/news/view/id/1861>.
 11. Зовнішня трудова міграція українського населення. Державний комітет статистики, Український центр соціальних реформ / під ред. Елли Лібанової, 2009. — 118 ст. — [Електронний ресурс]. — Режим доступу: <http://www.openukraine.org/doc/BK—MIGR—END.pdf>.
 12. Марков Ігор. Українці в Італії: феномен жіночої міграції. — 23 вересня 2012. — [Електронний ресурс]. — Режим доступу: <http://www.uamoderna.com/md/185>.
 13. Національний інститут статистики Італії (станом на 27 березня 2012). — [Електронний ресурс]. — Режим доступу: <http://www.istat.it/it/archivio/57884>.
 14. Dossier Statistico Immigrazione: Caritas/Migrantes. 22 Rapporto. 2012. — [Електронний ресурс]. — Режим доступу: http://www.caritasitaliana.it/caritasitaliana/allegati/2908/Dossier_immigrazione2012_scheda_sintesi.pdf.
 15. Dossier Statistico Immigrazione: Caritas/Migrantes. 2009. — [Електронний ресурс]. — Режим доступу: http://www.caritasitaliana.it/pls/caritasitaliana/V3_S2EW_consultazione.mostra_pagina?id_pagina=1554&rifi=guest&rifp=guest.
 16. Dossier Statistico Immigrazione: Caritas/Migrantes. 2006. — [Електронний ресурс]. — Режим доступу: http://www.caritasitaliana.it/pls/caritasitaliana/V3_S2EW_consultazione.mostra_pagina?id_pagina=537.
 17. Dossier Statistico Immigrazione: Caritas/Migrantes. 2003. — [Електронний ресурс]. — Режим доступу: http://www.caritasitaliana.it/caritasitaliana/allegati/405/Scheda_sintesi_2003.pdf.
 18. Näre Lena. 2007. Ukrainian and Polish Domestic Workers in Naples — A Case of East — South Migration, Migration Online: Focus on Central Eastern Europe. — [Електронний ресурс]. — Режим доступу: http://aa.ecn.cz/img_upload/3bfc4ddc48d13ae0415c78ceae108bf5/LNare_UkrainianandPolishDomesticWorkersinNaplesACaseofEast__1.pdf.
- Svitlana Odynets*
- UKRAINIAN FEMALE MIGRANTS IN ITALY: SOCIO-DEMOGRAPHIC PORTRAIT AND MAIN FACTORS OF MIGRATIONAL PROCESS IN THE PERSPECTIVE OF THE LAST DECADE
- In the article have been discussed main socio-demographic features of Ukrainian migrant community in Italy. The author has systematized major reasons and ways of women's migration, as well as main types of female migrants' employment. The study was based on the author's field research-works performed in Italy in July 2012. Possible directions for future research in this area are drawn.
- Keywords:** female migration, feminization of migration, social network, Ukrainian migrants in Italy.
- Светлана Одинец*
- УКРАИНСКИЕ МИГРАНТКИ В ИТАЛИИ: СОЦИАЛЬНО-ДЕМОГРАФИЧЕСКИЙ ПОРТРЕТ И ОСНОВНЫЕ ФАКТОРЫ МИГРАЦИОННОГО ПРОЦЕССА В ПЕРСПЕКТИВЕ ПОСЛЕДНЕГО ДЕСЯТИЛЕТИЯ
- В статье представлены основные социально-демографические характеристики украинского мигрантского сообщества в Италии, прослежена их динамика в перспективе последних десяти лет. На основе эмпирических материалов, собранных автором в итальянских регионах, в июле 2012 года, систематизированы основные причины женской миграции, способы выезда, модели занятости украинок в Италии; указаны основные векторы исследований в этой сфере.
- Ключевые слова:** женская миграция, феминизация миграции, социальная сеть, украинские мигрантки в Италии.